УДК 331.101

Баюра Д.О., д-р екон. наук, доц., проф.
Червіна Ю.В., асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ІНТЕГРОВАНИХ СТРУКТУР

Стаття присвячена еволюції соціально-економічної категорії – соціальної відповідальності. Розкрито теоретичні та практичні основи ролі соціальної відповідальності в сталому розвитку корпоративних інтегрованих структур.

***Ключові слова**: соціальна відповідальність, соціальне партнерство, сталий розвиток, інтегровані структури, глобалізація.*

Соціальна відповідальність бізнесу, як сучасна категорія розвитку суспільства – багатостороннє явище, що потребує аналізу його складових, а саме: сучасної місії інтегрованої структури, соціального партнерства, соціальної відповідальності та напрямків її реалізації, соціально-економічних наслідків. Виконуючи суспільну функцію – виробництво продукції та надання послуг з метою отримання прибутку, інтегровані структури знаходять додаткові стимули до ефективної праці. За допомогою якісного відтворення робочої сили, використовуючи соціальні програми, такі угрупування суб'єктів господарювання стають основним соціальним елементом в реалізації соціальної політики на державному та регіональному рівнях. Це дає можливість визначити місце і роль соціальної відповідальності інтегрованих структур у формуванні сталого соціально-економічного розвитку.

Ідея соціальної відповідальності виникла в процесі розвитку корпорацій, але всебічне дослідження вона отримала в XX сторіччі і пройшла шлях від ідей соціального партнерства в трудових відносинах (1950 – 1980 рр.) до ідеї стійкого соціально-економічного розвитку (з 2000 року по теперішній час). Вважється, що першою науковою працею по соціальній відповідальності корпорацій була робота Г. Боуена "Соціальна відповідальність бізнесу" (1953 р.). Міжнародного значення концепція соціальної відповідальності та сталого розвитку отримала після розробки Глобального Договору ООН у 1999 році і затвердження десяти універсальних принципів діяльності корпорацій. Основні дослідження даної проблеми можна згрупувати за наступними напрямами: поняття соціальної відповідальності та механізм її прояву, соціальна відповідальність як елемент менеджменту та маркетингу, інструмент конкурентоздатності та соціального інвестування, соціальна відповідальність як елемент формування "корпоративного громадянства" [6, 8, 9]. Категорію соціальна відповідальність бізнесу та механізм її прояву аналізували С. Ааронсон, С. Адамс, М. Барнетт, І. Барабашин, Д. Вуд, П. Друкер, М. Кларксон, А. Керолл, М. Портер, С. Сеті, М. Форстер, Р. Фрімен, Н. Супрун, К. Фукова, Л. Федулова та інші.

Еволюція наукової розробки категорії корпоративна соціальна відповідальність включає наступні етапи: соціальна відповідальність бізнесу (1950 – 1970); корпоративна соціальна чутливість (1970 – 1980 рр., Акерман, Фредерік, Керолл); корпоративна соціальна діяльність (1970 – 1980 рр., Сеті, Вуд, Вартік), менеджмент заінтересованих сторін (1980 – 1990 рр., Фрімен, Кларксон, Сакс), корпоративне громадянство (2002 р., Логсдон, Вуд), корпоративна стійкість (2003-2005 рр., Ван Марревійк, Штойєр, Лангер, Конрад).

Посилення процесів глобалізації, трансформації соціально-економічних явищ в умовах світової економічної кризи супроводжується активізацією соціального аспекту діяльності корпоративних інтегрованих структур. Основною місією соціальної відповідальності угрупувань суб'єктів господарювання в сучасних умовах є формування такого соціального середовища, яке б сприяло сталому соціально-економічному розвитку. Така система взаємовідносин, що формується в рамках соціальної відповідальності інтегрованих струкутур, держави та суспільства, повинна створити сприятливі умови існування всіх її членів. В сучасних умовах корпорації відіграють вагому роль в світовій економіці. На думку Федерального інституту технологій Швейцарії існує 1318 транснаціональних корпорацій з сумісним володінням, на які припадає 60 % світових доходів, що визначають розвиток світової економіки (при цьому 147 корпорацій з них володіють 40 % світового капіталу) [5].

"Соціально відповідальною можна вважати корпорацію, яка враховує всі позитивні і негативні наслідки своєї діяльності в галузі економіки, соціальній сфері, екології та її дії сприяють сталому розвитку і добробуту суспільства", – вважають представники Amnesty International's Business Group. Соціальна складова інтегрованих структур – формування справедливої, соціальної та культорологічної системи відносин, яка б відображала невід'ємне право людини на гарантований рівень життя. В умовах виникнення кризових ситуацій "виживуть" тільки ті бізнес-структури, що будуть враховувати соціальні інетереси суспільства в своїх стратегічних напрямах господарської діяльності та досягнуть стійкості економічного розвитку.

Під стійким розвитком структур господарювання розуміють економічний стан, в якому елементи знаходяться у взаємозв'язку та рівновазі, за рахунок чого досягається ефективність функціонування всієї системи. Це стан економічної рівноваги, де складові елементи розвиваються і взаємодіють на основі дії закону попиту та пропозиції.

Категорія "сталий розвиток" була введена в наукове використання після проведення засідання Міжнародної комісії по навколишньому середовищу та розвитку (Комісія Брундтланда 1987 р.). Комісія визнала, що під сталим розвитком розуміють такий рівень розвитку, який задовільняє потреби часу, але не породжує загрози для здатності майбутніх поколінь задовільняти свої власні потреби. Мова йде про потреби, необхідні для існування бідних верств населення, а також поняття обмежень, обумовлених технологіями і соціальною організацією суспільства, необхідних для задоволення поточних та майбутніх потреб [4]. Поняття "сталий

розвиток" включає взаємовідносини економічного, соціального та технологічного характеру. Економічна складова передбачає раціональне використання природних ресурсів з використанням низьковитратних, працезберігаючих, енергоефективних та металозберігаючих технологій.

Взаємозв'язок сталого розвитку та соціальної відповідальності – зниження негативного впливу інтегрованої структури на навколишнє середовище. Тільки та інтегрована структура, яка виконує економічні, соціальні та екологічні вимоги є соціально відповідальною. Це робить таку структуру бізнесу стійкою не тільки в отриманні прибутку, але й стабільно розвинутою у довгостроковій перспективі.

В науковій літературі виділяють дві складові: "корпоративна соціальна відповідальність" та "корпоративна стійкість". Перша стосується суспільних відносин, друга пов'язана зі створенням вартості, відтворенням людського капіталу та екологією [1]. Ряд вчених (Р. Штайєр, М. Лангер, А. Конрад) стверджують, що поняття "сталий розвиток", "корпоративна стійкість", "корпоративна соціальна відповідальність" єдині та взаємопов'язані між собою, відображають різні рівні прояву трансофрмаційних змін в діяльності інтегрованих структур [2]. Такий підхід розкриває діалектику розвитку соціальної відповідальності, дає можливість прийняти необхідні дієві управлінські рішення.

Соціальна відповідальність та її місце в сталому соціально-економічному розвитку інтегрованих структур бізнесу визначається системою показників, стандартів і набором засобів, які дають уявлення про функціональний механізм використання нефінансових аспектів. Сутність реалізації соціальної відповідальності полягає в тому, що будь-які управлінські рішення повинні враховувати соціальні та економічні наслідки. Тільки при таких умовах буде досягнуто сталий розвиток інтегрованих структур. Для визначення якісного рівня управлінських рішень у світовій практиці розроблено і використовується близько 40 стандартів по корпоративній соціальній відповідальності. До них можна віднести: загальні, які відображають принципи діяльності корпорацій та кодекс їх поведінки (Amnesty International's Business Group, Глобальний Договір ООН); управлінські (AA 1000, ISO 9001:2008), EMAS – система екологічного менеджменту та аудиту; міжнародні екостандарти ISO 9000, 14 000; стандарт "соціальна відповіальність" SA 8000, індекс ефективності FTSE4Good). Але найбільш розповсюдженим стандартом є GRI (*The Global Reporting Initiative)*, що включає 46 основних і 33 допоміжних показників з питань економіки, соціальної політики та екології виробництва. Вище зазначені показники визначають корпоративну соціальну звітність інтегрованих структур. У 2010 році був прийнятий міжнародний стандарт ISO 26000:2010 " Керівництво по соціальній відповідальності", що реалізується на системі основних принципів: підзвітність, прозорість, етична поведінка, повага інтересів зацікавлених сторін, визначальна роль закону, дотримання прав моралі, міжнародних норм поведінки.

Серед 1318 найбільших транснаціональних корпорацій світу у 2012 році тільки 968 корпорацій використовують систему показників рівня корпоративної соціальної

відповідальності. В рамках Глобального договору ООН 28 січня 2013 р. в Давосі був запропонований новий проект по соціальній відповідальності – Global Compact LEAD ("Програма лідерства в сфері корпоративної відповідальності"), який включає в себе наступні складові: "Програму підприємства в сфері корпоративної стайкості" та "Програму відповідальності при управлінні ризиками і забезпечення довгострокової стійкості бізнесу". До нього приєдналося 54 світових корпорації, в тому числі фінасово-промислова група "Систем Кепітал Менеджмент" (Група СКМ). Інтегрована структура СКМ здійснює свої соціальні інвестиції в розвиток кваліфікованої робочої сили, охорону праці та безпеку робочих місць, охорону навколишнього середовища та виконання екологічних програм, енергоефективність, інфраструктуру в місцях присутності, освіту та охорону здоров'я, що в цілому входить в програму стійкого розвитку компанії.

Приорітетами в сфері соціальної відповідальності компанії СКМ у 2013 році є: дотримання високих стандартів корпоративного управління та стійкості бізнесу; відповідальність перед державою та співробітниками при виконанні соціальних програм; охорона навколишнього середовища, соціальні інвестиції. Тенденція розвитку інтегрованої структури така, що відбувається перехід вирішення соціальних питань з компетенції держави в компетенцію корпорації, яка відображає соціальну роль в місцях своєї присутності. У 2012 р. групою витрачено на соціальну програму в регіонах присутності 170 млн. грн. (на 70 % більше ніж у 2011 р.). Так, Холдинг ДТЕК витратив на проекти соціального та стійкого розвитку у 2011 р. 1,38 млрд. грн., а інвестиції в програми корпоративної соціальної відповідальності групи СКМ склали близько 7 млрд. грн. [3].

З політекономічної точки зору соціальні проблеми, які виникають в суспільстві, пов'язані з механізмами дії законів відтворення робочої сили і теорії споживання, що формують основу та умови життєдіяльності людини. В неокласичній теорії капіталу під людським капіталом розуміють наявність у робочої сили сукупності здібностей людини, використання яких у процесі виробництва веде до зростання доходу. Тому в сучасному виробництві витрати та інвестиції на використання людського капіталу перевищують витрати в речовий капітал. Простим підтвердженням може слугувати питома вага оплати праці в структурі собівартості продукції, що виробляється.

Сучасні витрати на відтворення людського капіталу реалізуються через витрати на освіту та професійну підготовку, охорону здоров'я, витрати на виховання дітей, демографічні витрати держави, соціальні та духовні витрати, але кожні з них мають різне економічне значення. Вони поділяються на дві частини: витрати пов'язані з відтворенням робочої сили і витрати підприємства як інвестування або капіталовкладення в робочу силу. Перші визначаються вартістю життєвих засобів робітника і членів його родини, другі – додатковою вартістю підприємця, яку він отримує при використанні робочої сили. Такий підхід дає можливість стверджувати, що отримання додаткової вартості характеризує процес самозростання вартості капіталу [7].

Таким чином, відтворення людського капіталу відбувається через:

- біологічне відтворення;

- народження, життєдіяльність, поновлення та підтримка, необхідних біологічних кондицій;

- виробниче відтворення – функціонально-професійне використання у виробничому процесі, відновлення здатності до визначеної трудової діяльності (підготовка та перепідготовка), надання інтелектуальних здібностей до праці;

- соціальне відтворення: задоволення соціальних, духовних, економічних та особистих (генетичних) потреб.

Трансформація соціально-економічних процесів, яка відбувається під впливом розвитку інтегрованих структур, суттєво вплинула на процес відтворення людського капіталу. Зазнали змін загальні умови відтворення в Україні: скоротилась чисельність населення з 52 млн. осіб до 46 млн., зросла кількість пенсіонерів, збільшилось безробіття, знизився рівень кваліфікації робітників, відбулося посилення соціального навантаження, повністю не виконуються соціальні гарантії. Виникло протиріччя між наявним людським капіталом та ефективністю його використання інтегрованими структурами, особливо на регіональному рівні. В Україні з'явились регіони, де водночас спостерігається надлишок і дефіцит кваліфікованої робочої сили.

Нестачу кваліфікованої робочої сили час від часу відчувають інтегровані структури, в тому числі фінасово-промислова група СКМ. Соціальна відповідальність компанії у цьому напрямі реалізується через: оплату праці та матеріальне стимулювання (у 2011 р. загальний обсяг склав 13 млрд. грн.), формування безпечних умов праці, охорону навколишнього середовища. Середній рівень заробітної плати в компаніях СКМ у 2 рази вище середнього показника по Україні. За останні 10 років суттєво покращились умови праці завдяки інвестиціям в цей напрямок та використання сучасних систем організації управління охороною праці у відповідності з міжнародним стандартом OHSAS 18001 [10]. Так, у період з 2009 по 2011 рр. інвестиції в охорону праці та промислову безпеку збільшились з 490,4 млн. грн. до 1,36 млрд. грн. Це дало можливість суттєво скоротити виробничний та смертельний травматизм. Порівнянно з 2008 р. кількість нещастних випадків на підприємствах СКМ у 2011 р. знизилась на 16 %, смертельний травматизм – на 20 % [3].

Результатом застосування політики соціальної відповідальності угрупувань суб'єктів господарювання є досягнення сталого економічного розвитку, поширення інформаційного забезпечення споживачів. Як вважає директор по корпоративним комунікаціям ТОВ "Метінвест Холдинг" І. Кирилюк: "КСО – осознанный и добровольный вклад нашего бизнеса в развитие социальной сферы и экологии, связанный напрямую с основной деятельностью компании. Мы придерживаемся так называемого тройного баланса – взаимоинтеграции финансовых, социальных и экологических показателей… Именно с таким пониманием "Метинвест" подошел к разработке новой стратегии долгосрочного развития до 2020 года, в основу которой положен фокус на устойчивое развитие" [11]. Перспектива діяльності "Метінвест Холдинг" передбачає забезпечення стійкої конкурентної переваги за рахунок вертикальної інтеграції і підвищення ефективності продаж на стратегічних ринках, що

може бути досягнута у разі ефективності управління персоналом на основі єдиної культури, системи цінностей та оптимізації внутрішніх процесів холдингу (реалізація політики соціального інвестування).

Таким чином, інтегрована структура СКМ характеризує повний рівень соціальної відповідальності, який свідчить, що група намагається реалізувати своє лідерство в довгостроковій перспективі з урахуванням економічної та політичної ситуації в країні.

Отже, практика сталого розвитку інтегрованих структур України відображає негативні та позитивні наслідки. Для усунення перших необхідно запропонувати пропозиції щодо удосконалення соціальної відповідальності та механізму її реалізації в корпоративних структурах:

- законодавчо закріпити правові норми стимулювання процесу соціальної відповідальності та включити їх в систему державного регулювання, особливо активізацію програм соціального інвестування;
- інтегрованим структурам забезпечити нову якість соціальної відповідальності в напрямі ефективності виконання соціальних зобов'язань, на регіональному та загальнодержавному рівнях;
- розширити інформаційний простір, починаючи з засобів масової інформації та наукових установ, з метою ведення спеціальних досліджень стану соціальної відповідальності бізнес-структур;
- підвищити рівень підготовки та перепідготовки кадрів для реалізації програм соціальної відповідальності інтегрованих структур.

Крім того, взаємозв'язок соціальної відповідальності та сталого розвитку проявляється в здійсненні стратегії управління репутаційними та соціальними ризиками з метою досягнення стабільності розвитку інтегрованої структури в ринкових та суспільних умовах. Європейський союз відповідно затвердив стратегію по корпоративній соціальній відповідальності до 2014 р. Відповідно Україна повинна запровадити національну політику щодо КСВ, з урахуванням європейського досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Marcel Van Marrewijk. Concepts and Definitions of CSR and Corporate Sustainability: Between Agency and Communion // Journal of Business Ethics. – 2003. – Vol. 44(2/3). – p. 95 – 105.
2. Steurer, R., Langer, M. E., Konrad, A., & Martinuzzi, A. (2005). Corporations, stakeholders and sustainable development I: A theoretical exploration of business-society relations // Journal of Business Ethics. – 2005. – Vol. 61. – p. 263 – 281.
3. System Capital Management [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.scm.com.ua/.
4. World Commission on Environment and Development. Our Common Future. Oxford: Oxford University Press, 1987. – p. 27.
5. 40 процентов мирового богатства контролируют 147 транснациональных корпораций // Центр гуманитарных технологий [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://gtmarket.ru/news/corporate/2011/10/24/3685.
6. Благов Ю.Е. Корпоративная социальная ответственность: эволюция концепций. – СПб.: Высшая школа менеджмента, 2010. – 272 с.

7. Горбунова С.В. Культурология человеческого капитала и рабочей силы: соотношение понятий. Сетевое научное электронное издание "Аналитика культурологии". – 2007 г. – № 3 (9) [Электроннный ресурс]. – Режим доступа: http://analiculturolog.ru/component/k2/item/645-cultural-studies-of-human-capital-and-labor-relations-between-the-concepts.html.
8. Морозова Н.С. Корпоративня социальная ответственность в информационном обществе. Информационный гуманитарный портал "Знание. Понимание. Умение" . – 2011 г. – №6 [Электроннный ресурс] – Режим доступа: http://www.zpu-journal.ru/e-zpu/2011/6/Morozova_Corporate-Social-Responsibility/.
9. Никандрова О.А. Становление понятия "корпоративное гражданство" // Российское предпринимательство. – 2012. – № 09 (207). – С. 62 – 66 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www. creativeconomy.ru/articles/23683/.
10. Социальные инвестиционные ресурсы растущая инфраструктура // Устойчивый бизнес. – 2012. – №2. – С. 61 – 69 [Электроннный ресурс]. – Режим доступа: http://issuu.com/csrjournal/docs/binder_sb-2_.
11. Эксперт Украина. Украинский деловой журнал. – 2012г. – №7 (337), 27 февраля [Электроннный ресурс]. – Режим доступа: http://www.expert. ua/articles/48/0/9927/.

Стаття надійшла до редколегії 10.01.13

Баюра Д.А., д-р экон. наук, доц.
Червина Ю.В., асп.
КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

СОЦИАЛЬНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ КАК ЭЛЕМЕНТ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ИНТЕГРИРОВАННЫХ СТРУКТУР

Статья посвящена эволюции социально-экономической категории – социальной ответственности. Раскрыты теоретические и практические основы роли социальной ответственности в устойчивом развитии корпоративных интегрированных структур.

Ключевые слова: *социальная ответственность, социальное партнерство, устойчивое развитие, интегрированные структуры, глобализация.*

Bayura D.O., D.Sc., Associate Professor
Chervina U.V., postgrad. stud.
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

SOCIAL RESPONSIBILITY AS AN ELEMENT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF INTEGRATED STRUCTURES

The article is devoted to the evolution of the socio-economic category – social responsibility. The theoretical and practical bases of the role of social responsibility in the sustainable development of integrated corporate structures are exposed.

Keywords: *social responsibility, social partnership, the constant development, integrated structures, globalization.*